

PROF. DR ALEKSANDAR JUGOVIĆ

DRUŠTVENO
OSETLJIVE
GRUPE
perspektive i politike

Recenzenti

Dr Ivana Stevanović

viši naučni saradnik i direktorka Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja iz Beograda

Prof. dr Mirko Filipović

redovni profesor Univerziteta u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Prof. dr Natalija Perišić

vanredni profesor Univerziteta u Beogradu, Fakultet političkih nauka

Za izdavače

Momčilo Mitrović, IP Partenon

Dr Milorad Marjanović, v.d. direktora i glavnog urednika Zavoda za udžbenike

Glavni urednici

Momčilo Mitrović

Dr Milorad Marjanović

Urednik

Momčilo Mitrović

Lektor

Irena Kankaraš

Korektor

Marija Simić Janjuš

Grafički urednik

Pera Stanisavljev Bura

Štampa i povez

Partenon, Beograd

Tiraž

300 primeraka

ISBN 978-86-7157-882-0 (Partenon)

ISBN 978-86-17-20379-3 (Zavod za udžbenike)

Naučno veće Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja iz Beograda je na sednici od 24. 01. 2020. godine, odlukom broj 20/2020, usvojilo recenzije rukopisa monografije „*Društveno osetljive grupe: perspektive i politike*“ autora

Prof. dr Aleksandra Jugovića.

PROF. DR ALEKSANDAR JUGOVIĆ

DRUŠTVENO
OSETLJIVE
GRUPE
perspektive i politike

BEOGRAD, 2020.

© IP Partenon, Beograd
© Zavod za udžbenike, Beograd

SADRŽAJ

PREDGOVOR	9
------------------------	---

DRUŠTVENO OSETLJIVE GRUPE: perspektive i politike

UVOD: KO SU DRUŠTVENO OSETLJIVE GRUPE?	13
---	----

1. OSOBE U SIROMAŠTVU

Konteksti razumevanja siromaštva	23
Na koji način se definiše i „meri“ siromaštvo?	26
Odnos siromaštva i socijalne isključenosti	31
Supkultura siromaštva	33
Uzroci i posledice siromaštva	34
Obeležja siromaštva u Srbiji	39
Kako se savremena društva suprotstavljaju siromaštvu?.....	42
Politike socijalne pomoći	49

2. NEZAPOSLENI: OSOBE IZVAN RADA

Smisao rada i zaposlenosti	55
Definicija nezaposlene osobe	56
Zašto je nezaposlenost višedimenzionalan problem?	57
Supkultura dugoročno nezaposlenih	59
Oblici i uzroci nezaposlenosti	60
Tržište rada i nezaposlenost u Srbiji	63
Politike prema nezaposlenosti i zapošljavanju	58

3. OSOBE U BESKUĆNIŠTVU

Beskućništvo: kada je „ulica dom“	83
Načini ispoljavanja beskućništva	87
Zašto dolazi do beskućništva?	88

Obeležja beskućništva	92
Beskućništvo kao supkultura	96
Beskućništvo i društvene devijacije	97
Politike prema beskućništvu	100
4. MIGRANTI	
Šta su migracije?	109
Vrste migracija	112
Kako se objašnjavaju spoljne migracije?	120
Uzroci migracija	124
Obeležja socijalne isključenosti migranata i izbeglica	126
Migracije u Srbiji	128
Migracione politike socijalnog uključivanja	133
5. „DECA U POKRETU“	
Ko su „deca u pokretu“?	151
Tipovi „dece u pokretu“	152
Šta ugrožava blagostanje „dece u pokretu“?	155
Područja politika zaštite „dece u pokretu“	158
Mere zaštite dece u migracijama/izbeglištvu u Srbiji	160
6. DECA KOJA SU UKLJUČENA U ŽIVOT I RAD NA ULICI	
„Deca u uličnoj situaciji“: između zloupotrebe i „pravne nevidljivosti“	165
Rizični i rezilijentni faktori za život i rad dece na ulici	170
Socijalna obeležja i posledice života i rada dece na ulici	173
Politike i dobre prakse prema deci koja žive i/ili rade na ulici	176
7. PORODICE U KRIZI: PROBLEMI U PORODIČNIM ODNOSIMA	
Funkcionalna i disfunkcionalna porodica	189
Roditeljsko pravo: od ličnog prava do lišenja	192
Razvod braka: socijalna obeležja i pravni postupak	198
Nasilje u porodici: „izdaja poverenja“ i intervencija države	204
8. DECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA	
Gubitak roditeljske brige: ko su deca bez roditeljskog staranja?	215
Oblici alternativne zaštite dece bez roditeljskog staranja	220
Savremeni trendovi u zbrinjavanju dece bez roditeljskog staranja	223
Pravna i ljudska briga: starateljstvo	226

„Ljubav iznad biologije“: usvojenje	229
Hraniteljstvo: porodični smeštaj kao roditeljstvo plus.	235
Domski smeštaj dece bez roditeljskog staranja	247
Politike prevencije alternativnog zbrinjavanja.	250

9. DECA ŽRTVE NASILJA

Nasilje nad decom: patnja nemoćnih i odgovornost odraslih	253
Faktori i posledice nasilja nad decom	259
Međunarodna i nacionalna pravna zaštita dece od nasilja.	263
Osnovni modeli i sektori zaštite dece žrtava nasilja	266
Pristupi u politikama zaštite dece od nasilja	268
Šta je najvažnije u Strategiji zaštite dece od nasilja u Srbiji?	270
Najbolje prakse intervencija u zaštiti dece od nasilja	273
Prevencija nasilja nad decom.	276

10. DECA S PROBLEMIMA U PONAŠANJU

I „SUKOBU SA ZAKONOM“

Ka pojmu problema u ponašanju dece.	279
Kako se ispoljavaju problemi u ponašanju kod dece?	282
Zašto su deca u „sukobu sa zakonom“ marginalizovana grupa?	290
Strategije za probleme u ponašanju dece u Srbiji	292
Politike prevencije problema u ponašanju dece.	295
Pravna zaštita „dece u sukobu sa zakonom“	299
Socijalna zaštita „dece u sukobu sa zakonom“	302
Psihosocijalne intervencije prema „deci u sukobu sa zakonom“	308

11. OSOBE SA OMETENOŠĆU

Priroda ometenosti	313
Marginalizacija i diskriminacija osoba sa ometenošću	317
Uticaj ometenosti deteta na porodicu.	320
Porodični rizici kod dece sa smetnjama u razvoju.	322
Istorijska obeležja politika prema ometenosti	326
Savremene politike prema osobama sa ometenošću	329
Politike obrazovne inkluzije dece sa smetnjama u razvoju	332
Socijalna zaštita osoba sa ometenošću u Srbiji	334
Pravci politika prema deci sa smetnjama u razvoju u Srbiji	336

12. OSOBE SA HIV-OM I AIDS-OM

Šta su HIV i AIDS?	339
Raširenost HIV-a u svetu i Srbiji: destruktivna pandemija	341

Sida i kultura straha: putevi stigme	344
Globalne i nacionalne akcije prema AIDS-u	345
13. ROMI	
Poreklo i život Roma: viševjekovna marginalizacija	355
Karakteristike socijalne isključenosti Roma	358
Politike socijalnog uključivanja Roma: samosvojnost u integraciji?	364
Normativne i strateške osnove socijalnog uključivanja Roma	365
Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Srbiji	371
Obrazovna inkluzija Roma	373
LITERATURA	379
KORIŠĆENI INTERNET SAJTOVI	403
INDEKS POJMOVA	405
INDEKS AUTORA	411
IZVODI IZ RECENZIJA	417
BIOGRAFIJA AUTORA	419

PREDGOVOR

Monografija *Društveno osetljive grupe: perspektive i politike* nastala je kao ishod mog naučnog i akademskog rada u poslednjih osam godina. Preciznije, ona je rezultat rada na naučno-istraživačkom projektu „Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije“, koji je finansiralo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, u izvođenju Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja iz Beograda. S druge strane, ova knjiga je imala svoja izvorišta i u mom akademskom radu na predavanjima koje sam držao iz predmeta *Socijalna politika* na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i *Siromaštvo i socijalna uključenost* na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci. Iz tog razloga ova monografija može poslužiti i kao deo programa sadržaja ovih akademskih disciplina, pogotovo što je usklađena s delovima njihovih silabusa.

No, šira namera autora ove monografije jeste da zainteresovanoj javnosti pruži jednu jezgrovitu sliku obeležja ključnih društveno osetljivih grupa u našem širem i užem okruženju, kao i da predstavi i analizira osnovne pravce i ideologije politika koje su usmerene ka njima. Veliki izazov s kojim sam se suočio tokom pisanja bio je da na relativno ograničenom prostoru analiziram 13 društveno osetljivih grupa, s obzirom na to da se radi o kompleksnim društvenim fenomenima i politikama, gde bi svaka oblast mogla da bude predmet posebne naučne studije ili više njih.

Moja namera je bila i da pokušam da javnosti na jednom objedinjenom mestu ukažem na ključne fenomenološke osobenosti ovih grupa i aktuelnih pravaca i izazova u politikama društva. Sigurno je da mnoge dimenzije nisam spomenuo ili dovoljno široko obradio. Zato bi monografiju trebalo razumeti kao „osnove nauke o društveno osetljivim grupama“. Verujem da će naredna izdanja, nakon suda javnosti, biti još bolja, uz moju nameru da pod „jednim krovom“ razumemo opšte odlike društveno osetljivih grupa i političke odgovore na važne socijalne i društvene probleme u vezi s njima.

Fokus koji je opredelio moja polazišta prevashodno jeste socijalna politika u kojoj sam akademski obrazovan i kojom se naučno bavim, iako sam u svim oblastima analizirao i druge politike usmerene ka društveno osetljivim grupama: obrazovnu, zdravstvenu, pravnu, bezbednosnu, kulturnu, stambenu itd. To je bilo neminovno jer se ove politike presecaju kroz prizmu društvenog odgovora na uzroke i posledice socijalnih problema.

U publikovanju ove naučne knjige posebnu zahvalnost dugujem sledećim organizacijama i pojedincima: IP Partenon i IP Zavodu za udžbenike iz Beograda na odluci da zajednički izdaju ovu monografiju; gospodinu Momčilu Mitroviću, vlasniku izdavačkog preduzeća Partenon; odgovornom uredniku u Zavodu za udžbenike, prof. dr Urošu Šuvakoviću; Naučnom veću Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja iz Beograda, koje je donelo odluku da usvoji recenzije i podrži izdavanje ove naučne knjige i direktorki ovog Instituta dr Ivani Stevanović na nesebičnoj naučnoj podršci; recenzentima knjige, dr Ivani Stevanović, prof. dr Mirku Filipoviću i prof. dr Nataliji Perišić na odvojenom vremenu, dobroj volji, kolegijalnosti i pozitivnim ocenama rukopisa; asistentkinji Dragici Bogetić, s kojom sam poslednjih nekoliko godina intenzivno saradivao u akademskom, istraživačkom i naučnom polju, jer su pojedini pogledi koje sam iznosio u ovoj monografiji bazirani na našem zajedničkom radu; mr Jasmini Milašinović na važnoj ljudskoj podršci da se ova knjiga realizuje.

Veliku zahvalnost dugujem i mojim studentima u Beogradu i Banjoj Luci, koji su mi uvek davali motivaciju da materiju iz oblasti socijalne politike učinim pristupačnom i korisnom za njihovu buduću profesionalnu praksu. Najveću zahvalnost dugujem mojoj porodici, koja je imala strpljenja i ljubavi da bude „dobri duh“ mog naučnog putovanja.

U Beogradu, 27. 10. 2020. godine

Prof. dr Aleksandar Jugović